

УДК 374:7(477)

Ладонько Людмила Степанівна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри мистецьких дисциплін Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка, 14000, м. Чернігів, вул. Гетьмана Полуботка, 53, тел.: (0462) 941 178, e-mail: Ladonkoluda@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-4105-051X>

Скорик Тамара Володимирівна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри мистецьких дисциплін Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Шевченка, 14000, м. Чернігів, вул. Гетьмана Полуботка, 53, тел.: (0462) 941 178, e-mail: tamskorik@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-1442-6024>

Духвин Катерина Дмитрівна, магістрантка кафедри мистецьких дисциплін Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка, 14000, м. Чернігів, вул. Гетьмана Полуботка, 53, тел.: (0462) 941 178, e-mail: kataduhvin@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0009-6830-2236>

ПОЗАШКІЛЬНА МИСТЕЦЬКА ОСВІТА В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ СЬОГОДЕННЯ

Анотація. Обставини організації освітнього процесу в закладах позашкільної освіти за умов війни вимагають особливих підходів та врахування факторів безпекового та психологічно комфортного середовища. Особливої ваги у цьому має готовність викладача до створення таких умов та його компетентність, обізнаність у методах і засобах вирішення важливих завдань виховання та розвитку особистості покладених на позашкільні заклади мистецької освіти.

Методологічну основу дослідження складає єдність методів абстрагування, узагальнення, класифікації та моделювання, що дало можливість обґрунтувати проблему дослідження, визначити категоріальний апарат, розкрити теоретичні та методичні засади вирішення означеної проблематики.

Метою статті є проаналізувати проблеми позашкільної мистецької освіти в сучасних умовах та окреслити можливі шляхи їх вирішення.

У статті окреслено проблеми позашкільної мистецької освіти, які актуалізовано в умовах воєнного стану в Україні. Досліджено функції мистецької освіти та їх вплив на задоволення потреб особистості; розкрито компетентнісну спрямованість мистецького навчання; схарактеризовано провідні принципи художньо-естетичного виховання в українській національній педагогіці. Окреслено основні шляхи забезпечення психологічного комфорту учнів та методи і технології роботи вчителя зі створення сприятливої атмосфери навчання у закладі позашкільної мистецької освіти.

Умови військового стану в Україні зумовили нові підходи в організації освітнього процесу закладів позашкільної мистецької освіти, врахування безпекових та психологічних чинників, актуалізації національних принципів мистецького навчання, креативності вчителя у вирішенні освітніх та виховних завдань. Як особливу технологію, найбільш доцільну для забезпечення психологічного комфорту та розвитку емоційної стабільності учнів закладів позашкільної мистецької освіти визначено арт-терапію.

Ключові слова: мистецька освіта, позашкільна освіта, патріотичне виховання, арт-терапія.

Ladonko Liudmyla Stepanivna, Doctor of Economics, professor, Professor of the Department of Artistic Disciplines, T.H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium», 14000, Chernihiv, Str. Hetmana Polubotka, 53, tel.: (0462) 941 178, e-mail: Ladonkoluda@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-4105-051X>

Skoryk Tamara Volodymyrivna, Doctor of Pedagogical Sciences (Ed. D.), Professor, Acting Head of the Department of Artistic Disciplines T. H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium» 14000, Chernihiv, Str. Hetmana Polubotka, 53, tel.: (0462) 941 178, e-mail: tamskorik@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-1442-6024>

Dukhvyn Kateryna Dmytrivna, master's student of the Department of Artistic Disciplines T. H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium» 14000, Chernihiv, Str. Hetmana Polubotka, 53, tel.: (0462) 941 178, e-mail: kataduhvin@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0009-6830-2236>

EXTRA-SCHOOL ART EDUCATION IN UKRAINE: TODAY'S PROBLEMS

Abstract. The circumstances of the organization of the educational process in out-of-school education institutions under the conditions of war require special approaches and consideration of the factors of a safe and psychologically comfortable environment. Of particular importance in this is the readiness of the teacher to create such conditions and his competence, knowledge of the methods and means of solving important tasks of education and personality development of those assigned to extracurricular art education institutions.

The methodological basis of the research is the unity of the methods of abstraction, generalization, classification and modeling, which made it possible to justify the research problem, define the categorical apparatus, and reveal the theoretical and methodological principles of solving the specified problem.

The purpose of the article is to analyze the problems of extracurricular art education in modern conditions and to outline possible ways to solve them.

The article outlines the problems of out-of-school art education, which are actualized in the conditions of martial law in Ukraine. The functions of art education and their influence on meeting the needs of the individual were studied; the

competency orientation of art education is revealed; the leading principles of artistic and aesthetic education in Ukrainian national pedagogy are characterized. The main ways of ensuring the psychological comfort of students and the methods and technologies of the teacher's work to create a favorable learning atmosphere in the institution of extracurricular art education are outlined.

The conditions of martial law in Ukraine led to new approaches in the organization of the educational process of out-of-school art education institutions, taking into account safety and psychological factors, updating national principles of art education, and teacher creativity in solving educational and educational tasks. Art therapy has been identified as a special technology most appropriate for ensuring psychological comfort and developing emotional stability of students of out-of-school art education institutions.

Keywords: art education, extracurricular education, patriotic education, art therapy.

Постановка проблеми. Роль позашкільної мистецької освіти в Україні є надзвичайно важливою, адже мистецька освіта розвиває у молодого покоління не лише естетичний смак, креативність та певні навички мистецької діяльності, а й залучає дітей до культурної спадщини українського народу. Останнє надає особливої актуальності предметній сфері дослідження, оскільки напряму пов'язано з формуванням національної самосвідомості та самоідентичності, що є важливим у часи збройної агресії росії проти України. Мистецька освіта в цілому сприяє більш гармонійному естетичному та психологічному розвитку особистості, створює умови виходу за межі фіксації оточуючого світу та формує етнокультурні пріоритети у власному та суспільному житті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазначена тематика студіювалася такими дослідниками, як О. Комаровською та М. Нікітаєвою, які вивчали вплив дистанційного навчання на мистецьку освіту під час пандемії та проблеми сучасної мистецької освіти в контексті повномасштабного вторгнення росії в Україну [7; 8; 10]. А. Дяченко визначив основні функції мистецької освіти у формуванні розвитку особистості [2]. Дослідники Р. Добровольська, В. Карпенко, М. Нікітаєва [1; 5; 10] зосередили увагу на розгляді групи умінь, що має сформувати мистецька освіта; О. Кіян дослідив зв'язок національно-патріотичного виховання та засобів художньо-мистецької освіти під час війни [6].

Однак поза увагою дослідників залишились питання особливостей впливу позашкільної мистецької освіти на молодь в Україні в умовах воєнного стану, виділення формальних та неформальних ознак такого впливу.

Мета статті – проаналізувати проблеми позашкільної мистецької освіти в сучасних умовах та окреслити можливі шляхи їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Оскільки словосполучення «позашкільна мистецька освіта» поєднує у собі дві змістові складові, то є сенс окремо зупинитися на тлумаченні кожної з них. Передусім зосередимо увагу на понятті «мистецька освіта».

На офіційному сайті Міністерства культури та стратегічних трансформацій України запропоновано таке тлумачення мистецької освіти: «це галузь освіти, що спрямована на розвиток творчих та художніх здібностей учнів та студентів. Один з головних принципів мистецької освіти – це підтримка творчості. Вона сприяє розвитку уяви та здатності до творчості, розширенню горизонтів мислення та здатності до рішення нетрадиційних завдань»[15].

Деякими науковцями дана дефініція визначається, як спеціалізований вид освіти, пов'язаний з формуванням у здобувача спеціальних здібностей, естетичного досвіду та ціннісних орієнтацій внаслідок активної мистецької діяльності, а також набуття ним відповідних професійних компетенцій. Наголошується на спрямуванні мистецької освіти саме на професійну самореалізацію творчо-художніх здібностей учнів і студентів та отримання кваліфікацій у різних видах мистецтва [4, с. 153]. Тож, ця сфера освіти покликана сприяти розвитку естетичної компоненти гармонійного розвитку особистості.

Визначення поняття «позашкільна освіта» передбачає усвідомлення її як складової системи безперервної освіти, що являє собою комплексний процес навчання, виховання і розвитку особистості у вільний від навчання час [5]. Результатом зазначених процесів повинно бути сприяння соціалізації особистості внаслідок отримання нею відповідних знань, умінь, навичок та цінностей. Взаємодія і взаємовплив обох компонентів гарантує більш повне залучення особистості до творчого процесу і, відповідно, задовольняє її естетичні, психологічні та соціальні потреби. Це виявляється шляхом реалізації основних функцій мистецької освіти (рис. 1) [2].

Суспільно-перетворювальна та компенсаторна	<ul style="list-style-type: none">• обидві функції проявляються як ідейно-естетичний вплив на світогляд людини, що спрямовує людей на цілеспрямовану діяльність
Художньо-концептуальна функція	<ul style="list-style-type: none">• дає змогу зрозуміти думки митця про світ загалом через призму його художнього твору, побачити його ставлення щодо людини та її місця у світі
Функція передбачення	<ul style="list-style-type: none">• ідейно це означає, що мистецтво здатне прогнозувати майбутнє та вірогідно співвідноситися з людською інтуїцією
Інформативна та комунікативна	<ul style="list-style-type: none">• функції полягають у тому, що кожний художній витвір несе в собі певну інформацію, доступну певному колу людей

Виховна функція	<ul style="list-style-type: none"> • дає мистецтву змогу впливати на думки та почуття суспільства як загалом, так й окремо
Сугестивна функція	<ul style="list-style-type: none"> • полягає в емоційному впливі мистецтва на почуття людини та її думки
Естетична функція	<ul style="list-style-type: none"> • із цього боку мистецтво є вагомим чинником формування естетичного смаку особистості, її здібностей, звичок, принципів, цінностей і потреб
Гедоністична функція	<ul style="list-style-type: none"> • функція проявляється в тому, що мистецтво – це свобода й майстерність, яка надає змогу самовиражатися та нести насолоду

Рис.1.Основні функції мистецької освіти в Україні [2]

Наведені функції створюють можливості для естетичного розвитку, психологічної стабілізації та соціального розвитку. Безперечно, зазначені функції мистецької освіти є цінними для людини. Проте, формування людських якостей, які сприятимуть зростанню національної самоідентичності громадян України, усвідомленню ними національної самобутності та водночас причетності до європейського мистецького простору за сучасних умов, є, безсумнівно, пріоритетним завданням мистецької освіти.

Окремо слід зазначити, що з проблемою мистецької освіти та виховання пов'язане питання формування у дітей та молоді емоційного інтелекту. Фахівці у сфері вікової психології також наголошують на значенні розвитку емоційного інтелекту в учнів. Високий рівень емоційного інтелекту виступає необхідною умовою успішної реалізації особистості в будь-якій професійній сфері. Компетентнісна спрямованість мистецької освіти представлена на рисунку 2.

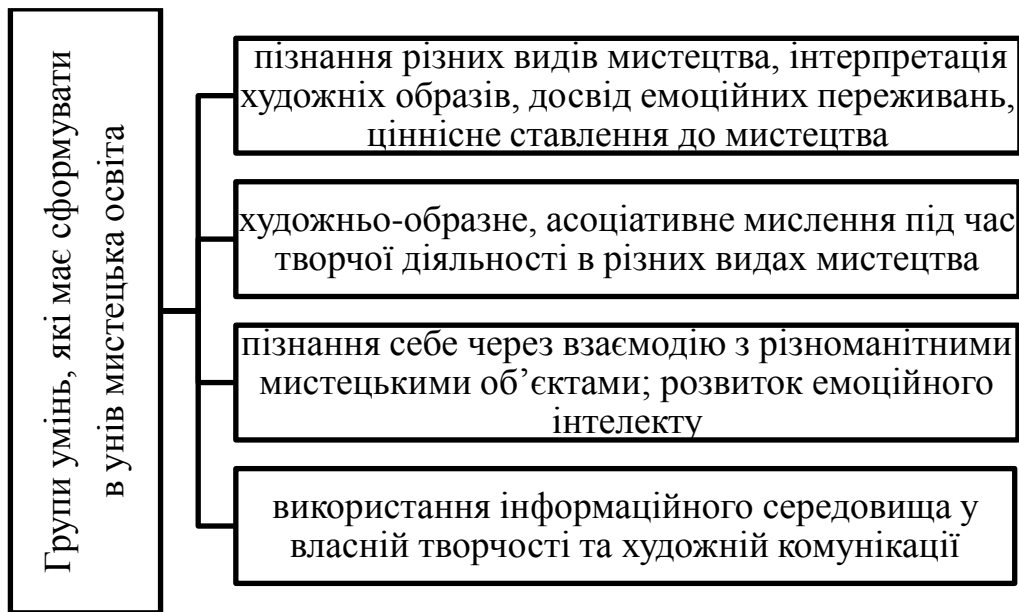

Рис. 2. Компетентнісна спрямованість мистецької освіти [8]

Серед інших завдань мистецької освіти, одним з найважливіших є естетичне виховання учнів, покликане сформувати естетичний смак, який би дозволяв відрізнити високе мистецтво від низькопробного. Сформованість естетичного смаку також формує у дітей шанобливе ставлення, як до української культури, так і культури інших народів.

Існує перелік провідних принципів художньо-естетичного виховання, запропонований в українській національній педагогіці (рис. 3).

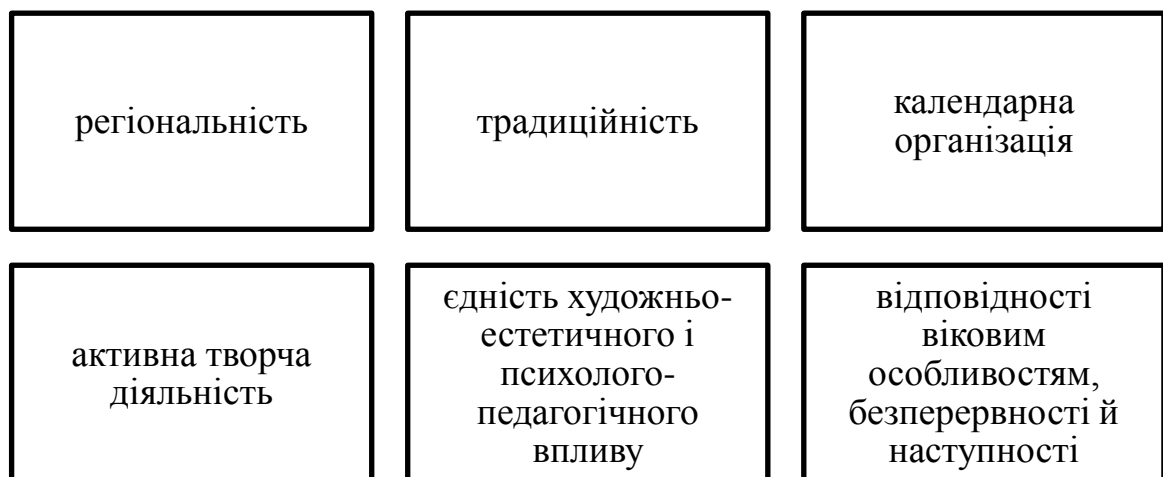

Рис. 3. Провідні принципи художньо-естетичного виховання в українській національній педагогіці [10]

Зазначені принципи обумовлюють комплексне вивчення української культури, її духовних багатств на основі функціонування регіональних програм художньо-естетичного виховання, які побудовані з урахуванням інтересів різних етнічних груп українського населення та орієнтовані на народний календар, що відображає їх самотній устрій життя.

Глобальні проблеми сучасності поставили багато викликів і перед формами реалізації мистецької освіти, одним з яких став пошук інноваційних технологій навчання. За рахунок нових прийомів, способів та засобів організації освітньої діяльності, покликаних підвищити її ефективність та сприяти здобуттю кількісно і якісно нових освітніх результатів, забезпечується досягнення мети і завдань самої сучасної освіти [3, с. 136-147].

Використання інноваційних технологій у мистецькій освіті стало своєрідною потребою періоду пандемії Covid-19. Після оголошення карантину позашкільні мистецькі заклади також були вимушені шукати нові методичні підходи до викладання мистецьких дисциплін. Результатом таких пошуків стало впровадження у освітній процес таких додатків як Zoom та Google Meet, що дозволили викладачам мати змогу проводити заняття дистанційно. У свою чергу Moodle та Google Classroom надали можливість публікування для учнів нового теоретичного матеріалу та розміщення завдань для самостійного опрацювання. Також за допомогою Moodle та Google Forms викладачі запровадили нові форми контролю, зокрема, тестування.

Зауважимо, що в умовах віртуального спілкування стали неможливими деякі форми художньої творчості, це стосується насамперед хореографії, колективного виконання, оркестрової роботи, хорів, сценічної роботи тощо, тобто тих форм, природа яких полягає в міжособистісній взаємодії, тісному спілкуванні учасників творчого процесу [7], одночасному звуковому втіленні в режимі он-лайн.

Повномасштабні воєнні дії в Україні з 24 лютого 2022 року призвели до зупинки освітнього процесу на територіях, які потрапили в зону бойових дій чи окупацію. Звісно, після звільнення територій від окупаційних військ навчання було відновлено, проте в результаті воєнних дій було пошкоджено багато закладів освіти, у тому числі і позашкільної, у Київській, Чернігівській, Харківській, Миколаївській, Луганській та інших областях. Зазнала руйнувань частина закладів позашкільної освіти на підконтрольній Україні території в Донецькій області [9, с. 65-70].

У зв'язку з військовими діями було розроблено ряд нормативно-правових документів: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні»; листи МОН від 06.03.2022 № 1/3371-22 «Про організацію освітнього процесу в умовах військових дій»; від 18.03.2022 № 1/3544-22 «Про забезпечення освітнього процесу в закладах позашкільної освіти під час дії воєнного стану»; від 19.03.2022 № 1/3556-22 «Закладам освіти, установам, які 67 вимушені змінити місце розташування у зв'язку з проведенням в місцях їх розташування бойових дій або тимчасовою окупацією території України, необхідно перейти на обслуговування до органів казначейства за новою адресою розташування»; від 29.03.2022 № 1/3737-22 «Про забезпечення психологічного супроводу учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану»; від 04.04.2022 № 1/3872-22 «Про методичні рекомендації «Перша психологічна допомога. Алгоритм дій» та ін. [3, с. 65-70].

Враховуючи рекомендації Державної служби України з надзвичайних ситуацій та Міністерства освіти і науки України щодо підготовки закладів

освіти до нового навчального року, в закладах позашкільної освіти також необхідно створити безпечне освітнє середовище. Зокрема, керівникам закладів потрібно забезпечити: безпечність території та приміщень з урахуванням наявності укриття; дотримання протипожежних норм; проведення для учасників освітнього/навчально-тренувального процесу, навчання/інструктажів з охорони праці, безпеки життєдіяльності, пожежної безпеки, правил поведінки в умовах надзвичайних ситуацій [12].

Залежно від безпекової ситуації освітній процес у закладах позашкільної мистецької освіти повинен здійснюватися за всіма формами навчання: дистанційною, змішаною та очною. Проте, слід враховувати, що війна – це великий стрес для підростаючого покоління, яке є найбільш уразливою частиною суспільства. Діти та молодь входять в групу тих, хто потребує підтримки ментального здоров'я та морального стану. Найбільш дієвою складовою психологічного перезавантаження й підтримки може бути арт-терапія, або ж заняття в творчих гуртках, що і забезпечує позашкільна освіта [14, с. 242-244].

Таким чином, організація освітнього процесу в умовах війни вимагає від викладача особливої уваги до емоційного стану дітей, володіння викладачем методиками арт-терапії, які він може застосовувати не тільки на заняттях, а й під час повітряної тривоги в укритті. Для дітей молодшої групи варто використовувати казкотерапію, такий вид арт-терапії допомагає дітям зануритись у світ казки та відволіктись від тривожних думок.

Читання або розповідь казок може служити засобом вираження емоцій, сприяти психологічному розслабленню та розвитку внутрішньої стійкості тощо. Казка може допомагати дітям зрозуміти свої почуття та знаходити логічні способи їх прояву та вирішення різних проблем, викликаних втратами або пережиттями воєнних подій. Ефективна корекція тривоги здійснюється через застосування казкотерапії. Казкотерапія може допомогти подолати тривогу у школярів, включаючи страхи, агресію та пристосування до нового шкільного колективу, нових обставин, нового місця життя тощо. Казкотерапія дозволяє осмислювати та аналізувати гострі питання та проблемні ситуації, шукати альтернативні шляхи їх вирішення [10, с. 161-164].

Доцільне використання музикотерапії під час воєнного стану на заняттях з образотворчого мистецтва, адже вона здатна покращувати настрій та відволікати від тривожних думок. Варто зазначити, що музика на уроках образотворчого мистецтва не лише покращує настрій, знімає напругу, а й надихає на виконання творчих завдань.

У своїх наукових працях дослідник В. Газолишин справедливо говорить про величезні перспективи різних форм арт-терапії із використанням музичної діяльності. На його думку, цьому сприяють такі фактори:

- музика є провідним і найпоширенішим видом мистецької діяльності людини;
- музична освіта має розгалужену та найбільш масову структуру навчальних закладів, які могли б стати професійною базою музичної арт-терапевтичної роботи;

– музика з усіх видів мистецької діяльності має найбільшу кількість висококваліфікованих кадрів, які за деяких умов (переорієнтація діяльності, перекваліфікація) могли б створити професійне товариство музикантів-психологів;

– з усвідомленням суспільством значення музичної терапії для корекції психічного стану людини зростатиме попит на цей поки що мало відомий у нас напрям сучасної психології [1].

Актуальним вбачається використання у мистецьких школах ізотерапії. Ізотерапія дає можливість учням вивільнити свої емоції за допомогою фарб на папері, цей вид арт-терапії також буде цікавим для закладів позашкільної мистецької освіти художнього спрямування, адже на заняттях з ізотерапії діти можуть відійти від суворих правил виконання академічного рисунку чи живописного твору, з цієї причини ізотерапію можна охарактеризувати як «довільне малювання». Також, використовуючи ізотерапію уважний викладач може помітити тривожні настрої дитини, звертаючи увагу на певні ознаки у малюнку. Колір у малюнку передає емоції й почуття. Під час його інтерпретації слід звертати увагу передусім на ті кольори, присутність яких перебільшено, або не виправдано. Синій – колір впевненості та спокою; зелений – передає відчуття надійності, прийняття; чорний – вказує на пригніченість, важкі переживання, якщо його надто багато в малюнках; жовтий – активність, гарний, позитивний настрій; рожевий – відчуття ніжності, чутливість; червоний – емоційне напруження, роздратованість, конфлікт. Також важливими є як розмір самого малюнка щодо аркуша паперу, так і його окремі деталі. Маленький малюнок і дрібні фігури вказують на невпевненість, боязкість, тривогу. Розташування малюнка вище середньої лінії аркуша говорить про завищену самооцінку й невдоволення своєю роллю в колективі, групі. Перебільшений розмір малюнка, який намагається вийти за межі аркуша, говорить про низький самоконтроль, схильності до необдуманих вчинків [11, с. 169-173]. Також варто звернути увагу й на інші види арт-терапії такі, як: ігротерапія; данстерапія; драмотерапія тощо.

Одним із найважливіших завдань сучасної мистецької освіти є патріотичне виховання. В умовах війни в Україні важливо формувати у молодого покоління шанобливе ставлення до Батьківщини, культури та історії свого народу. Варто пам'ятати, що патріотичне виховання слід здійснювати у цікавих та сучасних формах: челенджі, флешмоби, квести, організовувати з воїнами, волонтерами, випускниками – воїнами-захисниками, спільні перегляди художніх творів патріотичного спрямування, години спілкування тощо. Найбільш дієвим є залучення дітей до військово-патріотичної та волонтерської діяльності, яка дає змогу перетворити знання, одержані на уроці на норму поведінки, особисті переконання кожного учня. Важливою формою національно-патріотичного виховання в умовах війни є започаткування загальнонаціональної хвилини мовчання за загиблими, з якої починається кожен день [6].

Формування національно-патріотичних почуттів учнів може досягатися засобами декоративно-ужиткового мистецтва. Твори декоративно-ужиткового мистецтва є тим духовним середовищем, у якому формуються світогляд,

національна свідомість, естетичні ідеали, моральні цінності, патріотичні та трудові якості особистості. Перебування дітей під впливом культури рідного народу необхідне для становлення індивідуальності, активної життєвої позиції. Формування національно-патріотичних почуттів учнів засобами декоративного мистецтва вирішується за допомогою пробудження інтересу до історичного минулого рідного народу, його героїчної боротьби за волю, свободу і незалежність; стимулювання захоплення високою духовністю, гуманістичними цінностями, глибоким патріотизмом наших предків; оволодіння традиціями, звичаями, обрядами нашого народу; виховання вмінь і навичок застосування, збереження і створення виробів декоративно-ужиткового мистецтва; формування почуття господаря рідної землі; виховання обов'язків перед народом, рідною землею і Батьківщиною, відповідальності за розвиток своєї мови, культури і духовності [13].

Висновки. Отже, позашкільна мистецька освіта попри складну безпекову ситуацію продовжує розвиватись та удосконалюватися, вона покликана естетично розвивати та виховувати учнів, формувати компетенції та ціннісні орієнтації у світі мистецтва. В умовах війни заклади позашкільної мистецької освіти мають не лише забезпечити безпечні умови перебування учнів у школі, а й подбати про їх психологічний стан, тож викладачі мають володіти різноманітними методами і технологіями роботи, які цьому сприятимуть, серед яких арт-терапія посідає особливе місце. Сучасна мистецька освіта виконує важливу суспільну функцію, оскільки залучає дітей та молодь до традицій, культури та історії свого народу, формує стійке уявлення своєї національної ідентичності, усвідомлення себе як активного громадянина України.

Література:

1. Добровольська Р.О. Музична терапія як здоров'язбережувальна технологія в освіті: український досвід. Інклюзія і суспільство, 2023. № 3. URL: <https://journals.kpdi.in.ua/index.php/inclusion-society/article/view/64> (дата звернення: 19.10.24)
2. Дяченко А. В. Роль мистецької освіти та її функцій у формуванні розвитку особистості. Серія 5. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Педагогічні науки: реалії та перспективи, 2020. 73 (1). С.107-112.
3. Інноваційні технології навчання в умовах модернізації сучасної освіти : монографія / за наук. ред. д. пед. н., проф. Л. З. Ребухи. Тернопіль : ЗУНУ, 2022. 143 с.
4. Інтегральна система мистецької освіти: етнокультурний напрям розвитку здібностей творчої особистості : колективна монографія / керівник авторського проекту В. І. Федоришин. Київ : ТзОВ «Світ знань», 2021. 369с.
5. Карпенко В.В. Система позашкільної освіти в Україні. Матеріали XII міжнародної наукової конференції «Topical tendencies of science and practice», грудень 07-10, 2021, Edmonton, Canada. С. 343-346
6. Кіян О.І. Національно-патріотичне виховання засобами художньо-мистецької освіти в умовах воєнного стану: сучасний аспект. Молодий вчений, 2023. № 8 (120). URL:

<https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/5916> (дата звернення: 20.10.24).

7. Комаровська О.А. Тенденції і виклики художньої комунікації в реаліях дистанційної освіти. Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал: Матеріали звітної науково-практичної конференції Інституту проблем виховання НАПН України (за 2020 рік) (9). URL: <https://lib.iitta.gov.ua/727319/> (дата звернення: 19.10.24)

8. Комаровська, О. А., & Просіна, О. В. (2020). Мистецька освіта: вектори реформування: За матеріалами обговорення проекту Державного стандарту базової середньої освіти в експертному середовищі 20 лютого 2020 р., м. Київ, Україна. Вісник Національної академії педагогічних наук України, 2(1), 1-6. <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2020-2-1-3-3>: (дата звернення: 18.06.24).

9. Корнієнко А. В. Діяльність закладів позашкільної освіти в умовах воєнного стану. Зростаюча особистість у смислоціннісних обрисах: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 19 грудня 2022 р.). Івано-Франківськ: «НАІР», 2022. 216 с.

10. Нікітаєва М.В. Казкотерапія як засіб корекції тривожності дітей шкільного віку в умовах війни і методики їх викладання. Світ наукових досліджень. Випуск 24: матеріали Міжнародної мультидисциплінарної наукової інтернет-конференції (м. Тернопіль, Україна, м. Ополе, Польща, 21-22 листопада 2023 р.) ГО “Наукова спільнота”, WSZIA w Opolu. Тернопіль: ФО- П Шпак В.Б., 2023. С. 219-225.

11. Панасенко Н. М. Арт-терапевтичні методи стабілізації психоемоційного стану. Функціонування творчого мислення в умовах інформаційної невизначеності: матеріали XXII Всеукраїнської науково-практичної конференції, 24 травня 2022 року / за ред. В. О. Моляко. Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2022. С.169-173

12. Державна служба якості освіти України. Позашкільна освіта в умовах воєнного стану: безпечне освітнє середовище як складова внутрішньої системи забезпечення якості освіти: веб-сайт: URL: <https://sqe.gov.ua/pozashkilna-osvita-v-umovakh-voiennoho/>(дата звернення: 18.10.24).

13. Зубченко С., Горохов С. Українське образотворче мистецтво як засіб національно-патріотичного виховання особистості. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/12033/Zubchenko.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 20.10.24).

14. Савко Н. М. Особливості навчання в закладах позашкільної освіти під час війни. Психологія особистості фахівця в умовах воєнного часу та пост воєнної реабілітації: матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (27 жовтня 2023 року). Львів , 2023. С.242-245

15. Значення мистецької освіти в сучасному світі: особливості навчання, вплив на здобувачів та її зв'язок з культурною дипломатією : веб-сайт МКСК: URL: <https://mcsc.gov.ua/news/znachennya-mysteczkoyi-osvity-v-suchasnomu-sviti-osoblyvosti-navchannya-vplyv-na-zdobuvachiv-ta-yi-zvyazok-z-kulturnoyu-dyplomatiyeyu/> (дата звернення: 21.10.24).

References:

1. Dobrovolska R.O. (2023). Muzychna terapiia yak zdoroviazberezhuvanna tekhnolohiia v osviti: ukrainskyi dosvid. [Music therapy as a health-saving technology in education: Ukrainian experience]. *Inkluziia i suspilstvo* URL: <https://journals.kpdi.in.ua/index.php/inclusion-society/article/view/64> [in Ukrainian].
2. Diachenko A. V. (2020). Rol mystetskoï osvity ta yii funktsii u formuvanni rozvytku osobystosti [The role of art education and its functions in the formation of personality development]. *Seriia 5. Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Pedagogichni nauky: realii ta perspektyvy* 2020. 73 (1). C.107-112. [in Ukrainian].
3. Innovatsiini tekhnolohii navchannia v umovakh modernizatsii suchasnoi osvity (2022) [Innovative learning technologies in the conditions of modernization of modern education] : monohrafiia / za nauk. red. d. ped. n., prof. L. Z. Rebukhy. Ternopil : ZUNU, 2022. 143 s. [in Ukrainian].
4. Intehralna systema mystetskoï osvity: etnokulturnyi napriam rozvytku zdibnosti tvorchoi osobystosti (2020) [Integral system of art education: ethno-cultural direction of development of abilities of a creative personality]: kolektyvna monohrafiia / kerivnyk avtorskoho proektu V. I. Fedoryshyn. Kyiv : TzOV «Svit znan», 2021. 369s. [in Ukrainian].
5. Karpenko V.V. (2021). Systema pozashkilnoi osvity v Ukraini [The system of extracurricular education in Ukraine]: *Materialy KhII mizhnarodnoi naukovoï konferentsii «Topical tendencies of science and practice»*, hruden 07-10, 2021, Edmonton, Canada. C. 343-346
6. Kiian O.I. (2023). Natsionalno-patriotychne vykhovannia zasobamy khudozhno-mystetskoï osvity v umovakh voiennoho stanu: suchasnyi aspekt [National-patriotic education by means of artistic education in the conditions of martial law: a modern aspect]. *Molodyi vchenyi*, 2023. № 8 (120). URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/5916> [in Ukrainian].
7. Komarovska O.A. (2021). Tendentsii i vyklyky khudozhnoi komunikatsii v realiiakh dystantsiinoï osvity. [Trends and challenges of artistic communication in the realities of distance education]: *materialy zvitnoi naukovo-praktychnoi konferentsii Instytutu problem vykhovannia NAPN Ukrainy (za 2020 rik) (9)*. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/727319/> [in Ukrainian].
8. Komarovska, O. A., & Prosina, O. V. (2020). *Mystetska osvita: vektory reformuvannia* [Art education: vectors of reform]: *Za materialamy obhovorennia proiektu Derzhavnogo standartu bazovoi serednoi osvity v ekspertnomu seredovyschi 20 liutoho 2020 r., m. Kyiv, Ukraina. Visnyk Natsionalnoi akademii pedagogichnykh nauk Ukrainy*, 2(1), 1-6. <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2020-2-1-3-3>: [in Ukrainian].
9. Korniienko A. V. (2022). Diialnist zakladiv pozashkilnoi osvity v umovakh voiennoho stanu [Activities of extracurricular education institutions under martial law]. *Zrostaiucha osobystist u smyslotsinnisnykh obrysakh: materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (m. Kyiv, 19 hrudnia 2022 r.)*. Ivano-Frankivsk: «NAIR», 2022. 216 s. [in Ukrainian].

10. Nikitaieva M.V. (2023) Kazkoterapiia yak zasib korektsii tryvozhnosti ditei shkilnoho viku v umovakh viiny i metodyky yikh vykladannia []. Svit naukovykh doslidzhen. Vypusk 24: materialy Mizhnarodnoi multydystryplinarnoi naukovoï internet-konferentsii (m. Ternopil, Ukraina, m. Opole, Polshcha, 21-22 lystopada 2023 r.) HO "Naukova spilnota", WSZIA w Opolu. Ternopil: FO- P Shpak V.B. 2023. S.219-225

11. Panasenko N. M. (2022). Art-terapevtychni metody stabilizatsii psykhoemotsiinoho stanu [Art-therapeutic methods of stabilization of the psycho-emotional state]. Funktsionuvannia tvorchoho myslennia v umovakh informatsiinoï nevyznachenosti: materialy KhKhII Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii, 24 travnia 2022 roku. Kyiv: Instytut psykholohii imeni H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy, 2022. S.169-173[in Ukrainian].

12. Derzhavna sluzhba yakosti osvity Ukrainy (2022). Pozashkilna osvita v umovakh voiennoho stanu: bezpechne osvitnie seredovyshe yak skladova vnutrishnoi systemy zabezpechennia yakosti osvity [Out-of-school education in the conditions of martial law: a safe educational environment as a component of the internal system of ensuring the quality of education]: veb-sait: URL: <https://sqe.gov.ua/pozashkilna-osvita-v-umovakh-voiennoho/>[in Ukrainian].

13. Zubchenko S., Horokhov S. (2015). Ukrainske obrazotvorche mystetstvo yak zasib natsionalno-patriotychnoho vykhovannia osobystosti [Ukrainian fine art as a means of national-patriotic personality education]. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/12033/Zubchenko.pdf?sequence=1&isAllowed=y>[in Ukrainian].

14. Savko N. M. (2023) Osoblyvosti navchannia v zakladakh pozashkilnoi osvity pid chas viiny [Peculiarities of education in extracurricular education institutions during the war]. Psykholohiia osobystosti fakhivtsia v umovakh voiennoho chasu ta post voiennoi rehabilitatsii: materialy VIII Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii (27 zhovtnia 2023 roku). Lviv , 2023. S.242-245[in Ukrainian].

15. Znachennia mystetskoï osvity v suchasnomu sviti: osoblyvosti navchannia, vplyv na zdobuvachiv ta yii zviazok z kulturnoiu dyplomatiieiu [The importance of art education in the modern world: features of education, influence on students and its connection with cultural diplomacy] : veb-sait: URL : <https://mcsc.gov.ua/news/znachennya-mysteczkoyi-osvity-v-suchasnomu-sviti-osoblyvosti-navchannya-vplyv-na-zdobuvachiv-ta-yiyi-zvyazok-z-kulturnoyu-dyplomatiyeyu/>[in Ukrainian].